

PSIXIKANING RIVOJLANISH JARAYONI.

DTPI Pedagogika fakulteti boshlang'ich ta'limyo'nalishi

107-BT-guruh talabasi

Marjona Jōrayeva G'olibjon qizi.

marjonaj225@gmail.com

DTPI Pedagogika fakulteti boshlang'ich ta'limyo'nalishi

107-BT-guruh talabasi

Abduraimova Adiba Doniyor qizi .

muxtorxaydarov410@gmail.com

Annotasiya. Maqola psixikaning shakllanishi va rivojlanishini biologik, ijtimoiy va kognitiv jihatlardan tahlil qiladi. Ushbu jarayonlar bolaning tug'ilishi, o'smirlik davri, va kattalar hayotidagi psixologik o'zgarishlarni o'z ichiga oladi. Maqolada shuningdek, psixologik rivojlanishning jamiyat va madaniyat ta'siridagi o'rni, shuningdek, psixik qobiliyatlar va xulq-atvorlarning o'zgarishiga olib keladigan omillar, masalan, tarbiya, genetik meros, va ekologik sharoitlar muhokama qilinadi.

Kalit so'zlar. prenatal davr, kognitiv psixologiya, sensomotor, hissiy, motor, ijtimoiy, o'smirlik davri, genetik meros, individuallik.

Аннотация. В статье анализируется формирование и развитие психики с биологического, социального и когнитивного аспектов. К этим процессам относятся рождение ребенка, период подросткового возраста и психологические изменения во взрослой жизни. В статье также рассматривается роль психологического развития во влиянии общества и культуры, а также факторы, приводящие к изменениям умственных способностей и поведения, такие как воспитание, генетическая наследственность и условия окружающей среды.

Ключевые слова. пренатальный период, когнитивная психология,

сенсомоторный, эмоциональный, моторный, социальный, подростковый возраст, генетическая наследственность, индивидуальность.

Abstract. *The article analyzes the formation and development of the psyche from biological, social and cognitive aspects. These processes include the birth of a child, the period of adolescence, and psychological changes in adult life. The article also discusses the role of psychological development in the influence of society and culture, as well as factors that lead to changes in mental abilities and behavior, such as upbringing, genetic inheritance, and environmental conditions.*

Key words. *prenatal period, cognitive psychology, sensorimotor, emotional, motor, social, adolescence, genetic inheritance, individuality,*

Kirish qism.

Psixikaning rivojlanish jarayoni insonning o'z-o'zini anglash, atrof-muhit bilan munosabatlarni tartibga solish va ijtimoiy xulq-atvorni shakllantirish bilan bog'liq. Bu jarayon biologik, kognitiv, emosional va ijtimoiy omillar ta'sirida sodir bo'lib, inson hayotining barcha bosqichlarini o'z ichiga oladi.

1. Tug'ilishdan oldingi davr (prenatal davr)

Psixikaning rivojlanishining boshlanishi tug'ilishdan oldin boshlanadi. Bu davrda bolaning miyasi va nerv tizimi shakllanadi. Irsiyat va ekologik omillar (masalan, ona qornidagi sharoitlar) bola psixikasining dastlabki asoslarini qo'yadi.

2. Bolaning dastlabki rivojlanish bosqichlari

Bola tug'ilgandan so'ng, uning psixikasi rivojlanishining birinchi bosqichlari boshlanadi. Bu davrda bola o'zining atrof-muhitini o'rganishga, shuningdek, emosional va kognitiv qobiliyatlarni rivojlantirishga kirishadi. Psixologlar bu bosqichni "sensorimotor" davr deb ataydilar, chunki bola hissiy va motorik tajribalari orqali olamni o'rganadi.

3. Birinchi yil: Kognitiv va emosional rivojlanish

Bolaning birinchi yilida uning miya faoliyati, his-tuyg'ularga nisbatan reaksiyalari va ijtimoiy munosabatlar ko'p jihatdan shakllanadi. Bola ona bilan o'zaro aloqada bo'lishni boshlaydi, o'z ehtiyojlarini ifodalashni o'rganadi, shuningdek, tashqi

dunyo bilan munosabatlarini kengaytiradi.

4. Erkaklar va ayollar psixologik rivojlanishidagi farqlar

Birinchi yillardan boshlab, bolalar o'rtasida jinsga oid psixologik farqlar sezilarli bo'lishi mumkin. Erkaklar va ayollarning psixologik rivojlanishi turli yo'nalishlarda yuz beradi: erkaklar ko'proq tajriba va faoliyatga, ayollar esa ijtimoiy aloqalar va munosabatlarga yo'naltirilgan bo'lishi mumkin.

5. O'smirlik davri va yoshlarning psixologik rivojlanishi

O'smirlik davri — psixikaning rivojlanishining eng murakkab va jiddiy bosqichlaridan biridir. Bu davrda yoshlar o'z kimligini izlash, ijtimoiy guruhlarga qo'shilish, va shaxsiy fazilatlarni shakllantirishga harakat qiladilar. O'smirlar o'zlarining emosional holatini boshqarishni o'rganadilar, shuningdek, kognitiv qobiliyatlari yanada rivojlanadi.

6. Kattalik davri

Kattalik davrida psixikaning rivojlanishi stabilizatsiya bo'ladi, ammo o'zgarishlar davom etadi. Bu davrda insonning qarorlar qabul qilish, stressni boshqarish, va o'zini ijtimoiy muhitda to'g'ri tutish kabi qobiliyatlari shakllanadi. Kattalikda insonning psixologik rivojlanishi oilaviy, professional va ijtimoiy rol o'ynashni o'z ichiga oladi.

7. Psixologik rivojlanishdagi tashqi omillar

Psixikaning rivojlanishiga tashqi omillar, jumladan, tarbiya, ta'lim, jamiyat va madaniyat katta ta'sir ko'rsatadi. Bola oilasi va jamiyat tomonidan berilgan tarbiya, ta'lim tizimining tarkibi, hatto do'stlar va ijtimoiy guruhlar bilan aloqalar ham psixologik rivojlanishda muhim rol o'ynaydi. Shuningdek, ekologik omillar (masalan, yashash sharoitlari) ham bolaning psixologik holatini shakllantirishga ta'sir qiladi.

8. Psixikaning rivojlanishida irsiyat va atrof-muhitning o'zaro ta'siri

Psixikaning rivojlanishi faqat biologik faktorlar bilan cheklanmaydi, balki atrof-muhit omillari ham muhim ahamiyatga ega. Genetik meros va nerv tizimining shakllanishi boladagi psixologik xususiyatlarni belgilasa, jamiyatdagi sharoitlar, ota-onaning tarbiyasi va ta'lim esa psixologik rivojlanishga yo'naltiradi. Bu ikki

omil o'rtasidagi o'zaro ta'sir psixologik rivojlanish jarayonini yanada murakkablashtiradi.

Xulosa

Psixikaning rivojlanish jarayoni dinamik va ko'p qirrali bo'lib, uning shakllanishiga bir nechta omillar ta'sir qiladi. Biologik, ijtimoiy va ekologik faktorlarning o'zaro ta'siri natijasida psixikaning rivojlanishi har bir individning o'ziga xos va unikal yo'liga aylanadi. Shuning uchun, psixikaning rivojlanish jarayonini to'liq tushunish uchun ko'plab ilmiy yondashuvlar va metodlarni birlashtirish zarur. Psixikaning rivojlanishida irsiyat va atrof-muhitning o'zaro ta'siri juda muhim rol o'ynaydi. Ota-onaning tarbiyasi, ta'lim tizimi, jamiyat va madaniyatning ta'siri psixologik shakllanishning asosiy omillari hisoblanadi. Shu bilan birga, yoshga mos psixologik yondashuvlar va individual xususiyatlar har bir insonning rivojlanishida o'ziga xosdir. Shunday qilib, psixikaning rivojlanish jarayoni nafaqat biologik omillarga, balki ijtimoiy va madaniy faktorlar bilan chambarchas bog'liqdir, bu esa insonning hayot davomida o'zgarib boruvchi xulq-atvori va fikrlash tarzini shakllantiradi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati.

1. <https://president.uz/uz> - Uzbekiston Respublikasi Prezidentining rasmiy veb- sayti.
2. Урунтаева Г.А. Детская психология. - М.: «Академия», 2010. -С. 36.
3. Поддьяков Н.Н. Мышление дошкольника. - М.: «Педагогика», 1977. -С. 222.
4. Ғозиев Э. Тафаккур психологияси. - Т.: «Укитувчи», 1990.
5. Каримова В.М., Суннатов Р. Мустақил фикрлаш. - Т.: «Шарк», 2000.
6. Нишонова З.Т. Мустақил ижодий фикрлаш. - Т.: «Фан», 2004.
7. Тихомиров О.К. Психология мышления. - М.: МГУ, 1984.
8. Венгер Л.А., Венгер А.Л. Домашняя школа мышления (для пятилетних детей). - М.: «Знание», 1984.